GÁLFALVI ZSOLT

A mai romániai magyar irodalom

A kiindulópontot a romániai magyar irodalom fogalmának megközelítését célzó kísérletünkhöz a tények szolgáltathatják. A tények, amelyeknek jelentése csak úgy definiálható, ha azokat nem elszigetelten, hanem állandó kölcsönhatásukban, a szerves összefüggések rendszerében vizsgáljuk.

A romániai magyar irodalom létezése – tény. Az irodalmi élet szociológiájának nélkülözhetetlen tényezői – tehát az alkotók és az alkotások, a műveket az olvasókhoz eljuttató intézményesített eszközök (kiadók, lapok, folyóiratok, színházak, rádió, televízió) és a befogadók (az olvasók, a közönség) – adottak és működnek. A szocialista Romániában ma az együttélő magyar nemzetiségnek gazdag, sokszínű, éltető hagyományokat folytató, visszhangos irodalma van.

A tények tárgyilagos jelzése a dolgok természetéből következően máris kínálja a fogalmi megközelítés első és lényegi láncszemét. Nevezetesen azt, hogy ez az irodalom egy nemzetiség irodalma. A romániai magyar nemzetiségé, amely azonos társadalmi-politikai-ideológiai feltételek között él a román nemzettel és a többi együttélő nemzetiséggel, akikkel a közös érdekek és törekvések, eszmények és gondok fűzik össze. Létezése, lényege, sajátossága tehát a nemzetiségi lét – és az általa formált nemzetiségi tudat – összefüggései között, abból kiindulva határozható meg.

Ezt a módszertani alapelvet hangsúlyozta irodalmunk úttörő marxista teoretikusa, Gaál Gábor, amikor több mint negyven évvel ezelőtt így írt: „Irodalomról soha sem szabad gondolkodni a hozzátartozó nép (nemzetiség) nélkül. Hisz a nép (nemzetiség) az a talaj, amiből az irodalom nyit, amire szükségszerűen visszahat, miért is a kettő között a kölcsönhatás állandó. Igazi kész irodalmak csak azok, amelyekben a népről (nemzetiségről) az irodalomra s az irodalomról a népre (nemzetiségre) lehet ismerni.“ Ugyanebben az alapvető tanulmány-

ban* azt is megállapítja, hogy „a közönség és olvasó nélkül, mely maga a nép, a nemzetiség, nemcsak azért nincs irodalom, mert valójában az irodalom a közönségnek és az olvasónak készül, de azért sem, mert *róla* is készül! S ez az utóbbi a legfontosabb, mert a *róla* az irodalom tartalma, világa, jogosultsága“ (Gaál Gábor kiemelései).

A romániai magyar irodalom meghatározó talaja tehát a romániai magyar nemzetiség léte, a maga társadalmi-történeti feltételezettségében és összefüggéseivel.

A romániai magyar irodalom születése velejárója annak a történelmi ténynek, hogy az első világháború után kiteljesedett a román nemzeti állam kialakulásának folyamata; az 1918. december elseji gyulafehérvári román nemzeti gyűlés az ott képviselt néptömegek törekvéseivel egybehangzóan kimondta Erdély egyesülését Romániával. Az egységes román nemzeti állam kiteljesedése merőben új helyzetet teremtett az itt élő magyarság számára. Nemzeti kisebbségként az új állami, politikai, gazdasági és társadalmi feltételek között kellett kimunkálnia a továbbélés lehetőségeit a maga számára – természetesen a román néppel együtt. Ezt egyrészt megkönnyítette az együttélés évszázados gyakorlata, amelynek folyamán a történelem mozgató erejeként ható társadalmi harcok sodrában a különböző nemzetiségű dolgozók felismerték közös érdekeiket az elnyomók és az idegen hódítók elleni küzdelemben. Ebben a folyamatban teremtődtek meg a közös munka és közös harc hagyományai. Ezek a hagyományok magukba foglalják a létfeltételek hasonlóságából eredő állandó kölcsönhatást az anyagi és szellemi kultúra különböző területein is, a népművészettől az írásbeliségig terjedő síkon, a közös érdekek tudatosítását szolgáló haladó politikai és szellemi törekvéseket is beleértve. Másrészt megnehezítette az, hogy az adott feltételek között a társadalmi elnyomást nemzetiségi elnyomás súlyosbította, és a burzsoá nacionalizmus mindkét oldalról gátlástalan demagógiával és történelemhamisítással igyekezett egymás ellen uszítani az egymásra utaltakat.

Ebben az új történeti-társadalmi helyzetben kezdett kialakulni a romániai magyar irodalom – azoknak a józan és realista törekvéseknek az összefüggésében, amelyek a romá-

---

* *Transzilvániai-e vagy romániai magyar irodalom.* Korunk, 1937, 214–216.

niai magyarság létfeltételeit, anyagi és szellemi értékteremtő lehetőségeinek érvényesülését a megváltozott körülményekhez illeszkedve kívánták biztosítani. Az írói műhelyek különösképpen rugalmas és szellemi életerőre valló tényezőknek bizonyultak ebben a tekintetben. Már 1919-ben megjelentek az első, még rövid életű irodalmi folyóiratok, majd irodalomszervező szerepet is betöltő napilapok mellékletei.

Ez az irodalom a kezdetek idején érthető okokból még nem tudhatta önmagát mint új, sajátos jelenséget pontosan definiálni, noha gyakran lángoltak fel ilyen célzatú viták. Ehhez csak több éves fejlődés folyamán teremtődtek meg a nélkülözhetetlen objektív és szubjektív feltételek, nem utolsósorban a művek, az irodalom életének alakulása révén. Az irodalmi alkotás sajátos természetrajzát figyelembe véve az is érthető, hogy az új körülményeknek az irodalom irányulását meghatározó szerepe nem érvényesülhetett, a követelmények nem tudatosulhattak művek formájában egyik napról a másikra.

Ma a romániai magyar irodalom több mint hat évtizedes útra tekinthet vissza. A fejlődés a kontinuitás és a diszkontinuitás egységének jegyében ment végbe. Döntő mozzanata a felszabadulás, illetve a szocialista forradalom győzelme, amely a társadalmi rend gyökeres megváltozásának összefüggés-láncolatában a romániai magyarság számára a nemzeti kisebbségből együttélő nemzetiséggé válást is jelentette. Ezeknek az évtizedeknek a beszédes tanulsága, a művek sokasága, az irodalom életének eleven folyamata kínálja a lehetőséget a romániai magyar irodalom jellemző vonásainak általánosító érvényű vázolásához.

Minden irodalomnak meghatározó tényezője az a valóság, amelyből kinő, amelyben a benne kifejeződő emberi problémavilág gyökeredzik. A romániai magyar irodalom számára ez a talaj a romániai valóság. Természetesen nemcsak és nem is elsősorban földrajzi értelemben. Irodalmunk életének alakulását, a művekbe fogalmazott tartalmakat elsődlegesen a romániai társadalmi-gazdasági és politikai feltételek, az erre az alapra épülő tudatformák, szellemi áramlatok, ezek mozgásiránya határozza meg. A valóság és az irodalom kölcsönhatása ebben a koordináta-rendszerben funkcionál. Ezt tudatosította Gaál Gábor, amikor negyven évvel ezelőtt – már idézett cik-

kében – a romániaiságot irodalmunk jellemző kritériumaként jelölte meg. A romániaiság Gaál Gábor-i értelmezése nem merül ki abban – ami különben akkor is helytálló volt, s ma még inkább az –, hogy irodalmunk földrajzilag nem egyszerűen erdélyi, hanem romániai magyar irodalom, mivel alkotói és olvasói az egész Romániában élnek. A romániaiság lényegét, tartalmi, esztétikai implikációit tekintve a nagy marxista kritikus valóságirodalom-koncepciójába illeszkedik. Gaál Gábor teljes joggal azt vallotta az irodalom hivatásának, hogy a kor jellemző emberi-társadalmi problémáit, folyamatait fejezze ki, érzékenyen és mélyrehatóan figyelmezve a valóságra. A valóság elsődlegesen a korabeli Románia társadalmi, gazdasági, politikai feltételeit jelentette. E feltételek között bontakozott ki a magyar nemzeti kisebbség élete, a maga megírni- és kimondanivalóival. Gaál Gábor érvelése változatlanul érvényes; a romániai magyar irodalom társadalmi meghatározója az egész romániai valóság, s ezen belül mindenekelőtt a magyar nemzetiség élete, az ebből kinövő problematika. Ez a romániai magyar irodalom sajátos, megkülönböztető jellegzetessége.

A romániai valóság, a gazdasági, társadalmi, politikai feltételek meghatározó szerepéből következik, hogy ennek az irodalomnak az alapvető koordinátái ebben az értelemben kezdettől fogva azonosak a román irodaloméval, a többi nemzetiségek irodalmáéval, amelyekhez így számos rokonító vonás és szerves kölcsönhatás fűzi. A közös vonások, a kölcsönhatás nemcsak tematikai vonatkozásban szembetűnő, hanem – különösképpen a szocialista építés éveitől kezdve – kiterjed a tartalom és a forma egymástól elválaszthatatlan vetületeire, az esztétikai törekvésekre, az írók eszmei-művészi hitvallására, a valóság szemléletének, értékelésének és kifejezésének módjaira, a szellemi és irodalmi élet számos mozzanatának, jelenségének pályaívére és hatására.

A romániai valóságból fakadó tartalmakat – s így a román irodalommal rokon tartalmakat is – irodalmunk az egységes magyar irodalmi nyelven fejezi ki. Amikor a romániai magyar irodalom új, sajátos jelenségként, de nem előzménytelenül és nem a semmiből kibontakozott, a magyar irodalom a maga egységes irodalmi nyelvével már évszázadok óta kialakult. Ezt az irodalmi nyelvet – amely azonos a jelenkori magyarországi irodalom nyelvével, illetve együtt gazdagodott,

fejlődött vele – irodalmunk magától értetődő kifejezési alapeszközként kapta és örökíti tovább. S nyelvével együtt örökölte a klasszikus magyar irodalom minden haladó hagyományát, beleértve az e hagyományok által formált értékszemléletet. A klasszikus magyar irodalom valamennyi értéke, humánumtartalma, esztétikuma tovább él a romániai magyar irodalomban, mai szocialista humánumának és esztétikumának egyik forrásaként. Irodalmunk természetesen gondosan ápolja azokat a hagyományait, amelyeknek földrajzi értelemben az elmúlt évszázadok Erdélye volt a bölcsője – ezeknek a hagyományoknak az értékét az is jelzi, hogy egyben a klasszikus magyar irodalom egész örökségéhez tartoznak. A csak helyi hagyományoknak az axiológiai következetességről lemondó esztétikai túlértékelése nem mai irodalmunk gyökérzetét erősítené, hanem a provinciális szemlélet előtt nyitna a mai román irodalom korszerű törekvéseitől is elszigetelő kaput.

Az azonos irodalmi nyelv, a nyelv művészi használatának módja, az irodalmi-kulturális hagyományok közössége ezekben a vonatkozásokban a romániai magyar irodalmat a jelenkori magyarországi irodalommal rokonítja. Ez a sajátos vonás semmilyen tekintetben nem mond ellent irodalmunk romániaiságának, a romániai társadalmi, gazdasági, politikai valóság meghatározó szerepének. Irodalmunknak ezek a jellegzetességei a maguk tartalmi és formai implikációival a történelmi-társadalmi fejlődés tényeiből fakadnak, és kifejezik azt a történelmi realitást, hogy az egységes román nemzeti államban a román nemzettel együtt – az egyenjogúság és a testvériség jegyében – jelentős lélekszámú magyar nemzetiség él, amely ma a romániai szocialista kultúra szerves részeként fejleszti anyanyelvén irodalmát és művelődését.

A román és a romániai magyar irodalom állandó, termékenyítő hatásának hatókörét kiterjeszti és elmélyíti az irodalmi örökség bevonása a kölcsönös fordítások folyamatába. A romániai magyar irodalomra elevenen és formálóan hatnak a román irodalom nagy hagyományai, klasszikus művei, jelenkori alkotásai, amelyek szinte kivétel nélkül művészi magyar tolmácsolásban is olvashatók. Ezek a fordítások – amelyeknek szintén megvannak a nagy, még a múlt század első felétől kezdődő hagyományai – egyben a magyarországi irodalom és általában a magyar olvasó számára is hozzáférhetővé teszik a

román szellemiség értékeit. Ugyanakkor a romániai magyar irodalom e kölcsönhatás során a maga sajátos hagyományait is közvetíti a román irodalom és kultúra fogékony közege felé, elősegítve a kölcsönös megismerést. A műfordítás, a kölcsönös érdeklődés és megbecsülés gyakorlatát folytatva, azt legsajátabb ügyének tekintve, irodalmunk egyben magáénak vallja a románok és magyarok testvériségének, szóértésének, múltbeli közös küzdelmeinek, a két nép legtisztábban látó fiai kézfogásainak minden nagy történelmi hagyományát, továbbéltetve a belőlük fakadó, jelenünkhöz szóló tanulságokat.

A romániai magyar irodalom meghatározásában mindkét jelző sajátos minőséget fejez ki. Ezt az irodalmat alapvetően a romániai társadalmi valóság determinálja, ugyanúgy, mint a román irodalmat (vagy más romániai nemzetiségek irodalmait), de ehhez viszonyítva nem csak nyelvét tekintve sajátos jelenség, tehát nem magyar nyelvű román irodalom. Egy ilyen terminus egyrészt implicite elmosná a nagy hagyományokra visszatekintő román irodalom nemzeti jellegét, másrészt azt a leegyszerűsítő feltételezést sugallhatná, hogy egy nemzetiségnek csak a nyelv sajátos vonása. Egyébként a nyelv – s különösképpen az irodalmi nyelv – nem egyszerűen a közlés technikai eszköze, hanem a gondolat anyagi burka, a történelmi-etnikai közösségek sajátos szellemiségének, lelki alkatának továbbörökítő kifejezője. Ezen túlmenően: az, hogy a romániai magyar irodalom valóságalapja az egész romániai társadalmi lét összefüggései között a magyar nemzetiség léte, magától értetődően azt jelenti, hogy ennek a nemzetiségnek a történelmileg-társadalmilag meghatározott létfeltételeit és létformáját, szellemiségét és lelki alkatát tükrözi, tehát sajátos vonások kifejezésével gazdagítja az egész hazai valóságnak a romániai irodalomból kirajzolódó képét, beleértve az együttélés és a testvériség mindennapjainak tartalmait.

Szellemi életünknek ezt a realitását meggyőzően jellemzi az RKP főtitkára a kulturális-művészeti életben elért eredményekről szólva: „E kiváló eredményekhez természetszerűen hozzátartoznak az együtt lakó nemzetiségek alkotóinak művei is – a szocialista hazánkban születő új kultúra szerves részei. Ezek a nemzetiségek anyanyelvén íródott, az illető nemzetiségek életének és szellemiségének sajátos vonásait tükröző alkotások egyben ábrázolják a haza általános realitásait is szo-

cialista társadalmunk egységes nyelvén – a forradalmi humanizmus, a dialektikus és történelmi materializmus filozófiai koncepciója nyelvén“ (Nicolae Ceauşescu: *Előadói beszéd a politikai nevelés és a szocialista kultúra kongresszusán*).

A romániai magyar irodalom meghatározása során már szó volt arról, hogy kezdeteit néhány, akkor még többnyire rövid életű irodalmi folyóirat és a napilapok irodalmi mellékletei jelezték. Az irodalmi élet kezdeteihez tartozik a Nagyváradon 1919 kora nyarán megindult Magyar Szó és a Tavasz (Tabéry Géza, illetve Zsolt Béla szerkesztésében), a Marosvásárhelyen 1919 szeptemberében megjelent Zord Idő (főszerkesztő: Osvát Kálmán), egy évvel később a kolozsvári Keleti Újság irodalmi mellékletéből kinőtt Napkelet (1920–1922), a szintén kolozsvári Ellenzék irodalmi melléklete, amelynek jelentős szerepét 1923-tól Kuncz Aladár, majd 1925-től Áprily Lajos igényes szerkesztése biztosította, később Aradon a Franyó Zoltán által szerkesztett Géniusz (1924), majd Új Géniusz (1925) és Szántó György lapja, a Periszkóp (1925). Szintén ebben az időszakban (pontosabban 1921-ben) indult a Pásztortűz, amely a leghosszabb életűnek bizonyult. Ezek a folyóiratok, lapok az úttörés, az alapozás közös szándékán túl eszmeilegművészileg rendkívül széles ölelésűek és különböző jellegűek voltak: Ady forradalmi radikalizmusának követői, a Nyugat esztétikai eszményeinek képviselői, az avantgarde-törekvések szószólói, a konzervatív irodalmi ízlés őrzői egyaránt megszólaltak bennük, néha egymással vitázva, máskor egymás mellett is. A kezdő évek jelentős mozzanata a Tizenegyek antológiájának megjelenése 1923-ban és a Benedek Elek köré csoportosult fiatalok (pl. Kacsó Sándor, Szentimrei Jenő, Tamási Áron) irodalom- és közönségszervező munkája – a hazai valósághoz való szoros kötődés, a társadalmi élet jellemző reális konfliktusait ábrázoló irodalom igényeinek jegyében.

A kezdetek után az irodalmi élet kibontakozásának időszakát a felszabadulás előtti évek két meghatározó jellegű, alapvető jelentőségű folyóiratának és irodalmi csoportosulásának a kialakulásához és működéséhez kapcsolhatjuk. Egyfelől 1924-ben Kós Károly kezdeményezésére megalakult az Erdélyi Szépmíves Céh, majd 1926-ban első ízben összegyűlt a Helikon írói munkaközössége, és 1928-ban megjelent folyóirata, az Erdélyi

Helikon. Másfelől: 1926-ban átfogó világnézeti havi szemleként napvilágot látott a Korunk, Dienes László szerkesztésében, majd 1929-től Gaál Gábor társszerkesztésében, aki 1931-ben átvette a lap vezetését.

A két folyóirat világnézeti arculatát és művészi törekvéseit tekintve lényegesen különbözött egymástól, ideológusai gyakran éles hangú eszmecserékben szembesítették nézeteiket. Mindkét lap működésében – a társadalmi fejlődés és küzdelmek összefüggései által meghatározott – szakaszokat különböztethetünk meg.

A Helikon a polgári liberális és humanista írók sokszínű, laza tömörüléseként alakult meg; viszonylagos közös nevezőként a transzilvanizmus gondolata kínálkozott. A transzilvanizmus gondolata maga is nagyon rétegezett és nehezen meghatározható. Kétségtelen előremutató vonása az erdélyi történelmi múlthoz és valósághoz való kapcsolódás, ezen belül az a felismerés, hogy az itteni románoknak, magyaroknak, németeknek a közös múlt és a közös jelen, az együttélés jegyében kell közösen alakítaniuk életüket és fejleszteniük kultúrájukat. Ugyanakkor a transzilvanizmus a maga általános, szellemtörténeti jellegével eltávolodott a konkrét történelmi-társadalmi feltételektől, az osztályok harcától és tág lehetőséget nyújtott a múltbafordulásra, sőt mitizáló, zavaros értelmezésekre is. Bármennyire is törekedett a Helikon – mint írói munkaközösség és mint folyóirat – kiegyensúlyozni munkatársainak világnézeti, esztétikai, politikai nézetkülönbségeit, soraikon belül is több ízben bontakoztak ki éles viták, amelyekben egyrészt kirajzolódtak a transzilvanizmus visszahúzó korlátai, másrészt hangsúlyozottan körvonalazódott a jelenkori társadalmi harcokban való írói részvétel igénye.

A Korunk a hazai és nemzetközi munkásmozgalom fejlődésének sodrában, a társadalmi ellentétek kiéleződésének idején született. Már első szerkesztőjét is marxista tájékozódás jellemezte, majd Gaál Gábor folyóiratában a Román Kommunista Párt eszmei befolyása, irányító munkája érvényesült. Ennek megfelelően a Korunk az irodalomban a társadalmi valóság hiteles, következetes világnézeti alapokra épülő ábrázolásának igényét képviselte szépirodalmi közleményeivel és különösképpen marxista elvi cikkeivel, tanulmányaival. A lap köré a kommunista, a baloldali írók tömörültek a valóságiro-

dalom eszményeinek és gyakorlatának jegyében. Ha a húszas évek végén és a harmincas évek elején a Korunk irodalompolitikájában megfigyelhetők is egyes szektás türelmetlenségre, elzárkózásra valló vonások, a harmincas évek közepétől kezdve – a párt politikájával összhangban – egyre nagyobb tért nyert az antifasiszta-népfronti politika. Ennek a politikának a szellemében szélesült a Korunk munkatársi tábora. Egyre gyakrabban fordult elő – természetesen anélkül, hogy a két folyóirat alapvető világnézeti különbözősége elmosódna –, hogy a Helikon jelentős munkatársai a Korunkban, a Korunk irodalmának reprezentatív képviselői pedig a Helikonban közöltek.

A romániai magyar irodalom hat évtizedes története első, 1977-ben megjelent tankönyvének címlapjáról két férfi arcképe tekint ránk, kortársakra és utódokra: Gaál Gábor és Kós Károly arca. Viszonyuk sohasem volt idilli. Ellenkezőleg, az Erdélyi Szépmíves Céh, az Erdélyi Helikon, illetve a Korunk vezéregyéniségének nézetei élesen különböztek és látványosan csaptak össze visszhangos, ideológiai töltetű vitákban, a történelmi és irodalmi jelenségek és tennivalók megítélését, felfogását illetően egyaránt. E nézetkülönbségek, disputák társadalmilag meghatározott ellentéteket fejeztek ki, a történelmi-társadalmi fejlődés menetébe és törvényszerűségeibe ágyazottan. A kortársak emlékezései, az irodalomtörténeti dokumentumok s köztük nem utolsósorban Kós Károly öregkori vallomásai ugyanakkor egybehangzóan bizonyítják: a két, eszmeileg békíthetetlen ellenfél emberként mindig tisztelte és megbecsülte egymást. Azt becsülték egymásban, hogy mindketten a maguk módján, a maguk világnézete, meggyőződése és kötöttségei szerint felelősségteljes feladatuknak a romániai magyar irodalom kibontakoztatását, fejlődését, szervezeti kereteinek, közlési lehetőségeinek megteremtését tekintették a megváltozott és állandóan alakuló történelmi helyzetben, az idő szavára és szükségleteire figyelve. Ez az írói-emberi magatartás és árnyaltabb tartalmaiban nem ellentmondásmentes közösségi elkötelezettség teremtette meg az alapot nemcsak egymás megbecsüléséhez, hanem a fasizmus feletti győzelem után a közös feladatvállaláshoz is. A felszabadulást követően az egykori irodalmi ellenfelek a népi demokrácia új életformái és új életfeltételei megteremtésének közös arcvonalán találkoztak, aminek máig is látható dokumentuma a Gaál Gábor

által 1946-ban útjára indított folyóirat, az Utunk Kós Károly rajzolta fejléce.

Gaál Gábor és Kós Károly viszonyának jellemzése elősegíti a felszabadulás utáni irodalmi fejlődés néhány jellemző vonásának megértését. Közvetlenül 1944. augusztus 23-a után a romániai magyar irodalom szinte minden jelentős alkotója – román írótársaival együtt – vállalta a népi demokráciáért, majd a szocialista átalakulásokért vívott küzdelmek irodalmi-közéleti szolgálatát. Magától értetődik, hogy ebben a munkában megkülönböztetett szerepe volt a Korunk egykori munkatársainak, azoknak, akik a Román Kommunista Párt vezetésével járták ki a forradalmi harc iskoláját. A fasiszta pusztítás súlyos veszteségeket okozott, a régi Korunk munkatársai közül meggyilkolták például Salamon Ernőt, a romániai magyar irodalom legjelentősebb proletárköltőjét, Kovács Katona Jenőt, Brassai Viktort s a haláltáborok áldozata lett Karácsony Benő és Ligeti Ernő. A Korunk írói nagy tapasztalatok birtokában vállalták az irodalmi élet újraindításának és a népi demokrácia szükségleteihez való igazításának felelősségteljes feladatait. Balogh Edgár, Csehi Gyula, Méliusz József, Nagy István, majd a fogságból visszatért Gaál Gábor mellé felsorakoztak a Helikon, a Termés és más egykori folyóiratok munkatársai is. Kós Károly például a Brassói Lapok forradalmi radikális volt főszerkesztőjével, Kacsó Sándorral együtt képviselője lett az első Nagy Nemzetgyűlésnek, közösségi feladatokat vállalt Kovács György, Molter Károly, Szentimrei Jenő, az irodalmi és a napisajtóban egyaránt megszólalt Asztalos István, Horváth Imre, Horváth István, Kiss Jenő, Létay Lajos, Szabédi László, Szemlér Ferenc vagy a hatvanadik életévén már túllépett Tompa László is. Ez az eszmecserék sodrában kialakuló irodalmi egység, amelynek magvát természetesen a kommunista és mellékjük felsorakozott írók alkották, rövidesen művekben gyümölcsözött. 1946-ban az első könyvnapokra a Józsa Béla Athenaeum kiadásában már számos figyelemreméltó könyv jelent meg, köztük Méliusz József *Sors és jelkép* című, irodalmunk maradandó értékű alkotásának bizonyult, a romániai magyar nemzetiség sorsát a román demokratikus erőkkel való szerves összefogás jegyében elemző esszéje és Asztalos István *Író a hadak útján* című könyve. A negyvenes évek végén, az ötvenes évek elején pedig megszülettek az új útra, a szocialistává váló

valóság ábrázolásának útjára tért romániai magyar irodalom úttörő jelentőségű művei: Kovács György *Foggal és körömmel,* Asztalos István *Szél fúvatlan nem indul,* Nagy István *A legmagasabb hőfokon* és Horváth István *Törik a parlagot* című regényei. Ezek a művek természetesen élénk és sokrétű tisztázó viták kereszttüzébe kerültek. A művek és a körülöttük folyó eszmecserék együttesen rajzolták ki a romániai magyar irodalom szocialistává válásának útjait. Ezekben a regényekben – bár leegyszerűsítő vonásoktól nem mentesen – végső fokon az a küzdelem rajzolódott ki, amelyet a dolgozók a párt vezetésével vívtak a társadalom forradalmi átalakításáért, a szocializmus győzelméért városon és falun egyaránt.

Szintén a negyvenes évek végén, az ötvenes évek elején új írói nemzedék jelentkezett, amely már a népi demokratikus, majd a szocialista forradalom éveiben kezdte meg tevékenységét, ismerte meg a világot és tette magáévá a marxista–leninista világnézetet. E nemzedék írói és költői az új idők új dalaival jelentkeztek és az előző nemzedékek képviselőivel együtt kiteljesítették irodalmunk szocialistává formálódásának folyamatát. Képviselői – Bajor Andor, Bodor Pál, Fodor Sándor, Huszár Sándor, Majtényi Erik, Márki Zoltán, Papp Ferenc, Sütő András, Szász János és társaik – azóta is jelentős krónikásai a maguk sajátos művészi eszközeivel a romániai valóságnak és ezen belül a romániai magyar nemzetiség életének. Az ötvenes évek közepén bontakozik ki Kányádi Sándor és Székely János költészete, a prózában pedig eseményt jelent Szabó Gyula jelentkezése. Ezt követően kezdenek közölni az úgynevezett első Forrás-nemzedék írói (az írók első könyveit megjelentető, az Irodalmi Könyvkiadó által indított Forrás sorozat szerzői), mint például Szilágyi Domokos, Bálint Tibor, Hervay Gizella, Lászlóffy Aladár, Veress Zoltán. Noha első köteteik csak a hatvanas évek kezdetén jelentek meg, irodalmi munkásságuk az előttük járók legjobb képviselőivel együtt szemléletileg és művészileg is megújította irodalmunkat, a valóság jellemző konfliktusainak, az emberi tudat és az emberek közötti viszonyok átformálódása összetettebb, bonyolultabb ábrázolásának lehetőségére nyitotta a figyelmet. Ez a folyamat egyidőben kezdett kibontakozni az egész romániai irodalomban, megnövelve a művek eszmei gazdagságát,

hatékonyságát, sokszínűbbé és változatosabbá formálva irodalmunk képét.

A romániai magyar irodalom több mint félévszázados történetében az utóbbi másfél évtized a fejlődés legtermékenyebb szakaszának bizonyult. Irodalmunk jelenkorát a sokszínűség és a változatosság egysége, a különböző alkotói egyéniségek, írásmódok, műfajok sokoldalú kibontakozása, a különböző nemzedékekhez tartozó írók esztétikai törekvéseinek egymást kiegészítő és termékeny eszmecseréket ösztönző érvényesülése jellemzi. Mindez szorosan összefügg azzal az alkotó légkörrel, amelynek meghatározó jegye a szocialista demokratizmus kereteinek kiszélesülése, a forradalmi humanizmus eszményeinek az irodalmi-művészeti alkotás minden területét megtermékenyítő hatása. A romániai magyar irodalom a maga sajátos módján egyre jelentősebb szerepet tölt be a tudat alakításának összetett folyamatában, ezen belül a nemzetiségi önismeret fejlesztésében.

Ezekben az években kiemelkedő alkotások egész sora született a különböző nemzedékekhez tartozó írók tollából. Az idősebb nemzedék képviselői közül Nagy István önéletrajzi regényciklusának négy kötete és Kacsó Sándor szintén önéletrajzi jellegű emlékezéseinek két kötete a két világháború közötti időszak átfogó, történelmi és etikai-emberi tartalmaiban egyaránt sokatmondó ábrázolása. Méliusz József hányatott sorsú könyvének, a *Sors és jelkép*nek a második, javított kiadása, *Város a ködben* című, évtizedekkel ezelőtt írt nagy regényének megjelenése és *Aréna* című verseskönyve ugyancsak ezeknek az éveknek az irodalmát gazdagítja. Alkotói életművüket összegezték Horváth Imre, Horváth István, Szemlér Ferenc és mások verskötetei. A negyvenes évek végén indult Sütő András *Anyám könnyű álmot ígér* című írói naplójával, *Rigó és apostol, Istenek és falovacskák, Engedjétek hozzám jönni a szavakat* című esszéköteteivel és színdarabjaival (*Egy lócsiszár virágvasárnapja, Csillag a máglyán, Káin és Ábel*) kivételes esztétikai-etikai értékeket alkotott. Méltán aratott nagy sikert Bálint Tibor *Zokogó majom* és Szilágyi István *Kő hull apadó kútba* című regénye. Művészi érettségről tanúskodnak Bodor Pál, Deák Tamás, Fodor Sándor, Huszár Sándor, Majtényi Erik, Panek Zoltán, Szabó Gyula, Szász János új prózai alkotásai vagy Beke György alapos valóságismeretet jelző irodalmi ri-

portjai. Olyan nagy formátumú költői egyéniségek bontakoztak ki teljes gazdagságukban, mint Kányádi Sándor, Lászlóffy Aladár és Szilágyi Domokos. Sorra jelentek meg a Forrás úgynevezett második nemzedékéhez tartozó költők és prózaírók, például Bodor Ádám, Csiki László, Farkas Árpád, Gálfalvi György, Király László, Kocsis István, Magyari Lajos, Szőcs Kálmán, Vári Attila jelentős művei. A fiatal tollforgatók fürtös jelentkezésének bőségéből felfigyelhettünk néhány nagyon ígéretes költőre, novellistára és főleg esszéíróra, mint például Adonyi Nagy Mária, Ágoston Vilmos, Egyed Péter, Horváth Andor, Mandics György, Markó Béla, Molnár Gusztáv, Mózes Attila, Szávai Géza, Szőcs Géza.

Ugyanezekben az években fellendült az irodalomelméleti, irodalomkritikai és irodalomtörténeti munka is. Jelentős köteteket bocsátott közre például Balogh Edgár, Bányai László, Bretter György, Csehi Gyula, Földes László, Gáll Ernő, Izsák József, Jancsó Elemér, Kántor Lajos, Kovács János, Láng Gusztáv, Marosi Péter, Rácz Győző, Sőni Pál és mások. Megszülettek a romániai magyar irodalom első, összefoglaló történetei is.

A sokszínű irodalmi tevékenység szerves részét alkotja a műfordítás a klasszikus és kortárs román irodalomból. Ma már nyugodtan elmondhatjuk, hogy a klasszikus román irodalom szinte minden alkotása méltó magyar tolmácsolásban olvasható. A jelenkori román prózaírók és költők műveit a legfelkészültebb romániai magyar írók és műfordítók ültetik át nyelvünkre.

Románia Szocialista Köztársaság Írószövetségében együtt dolgoznak és együtt vitatják meg közös problémáikat a román, magyar, német és más nemzetiségű írók. Az írószövetség tagjainak több mint 12 százaléka magyar nemzetiségű. A magyar írók számarányuknak megfelelően vesznek részt az Írószövetség munkájában, vezető szerveiben. Az Írószövetség vezető tanácsának 11 tagja, köztük egyik alelnöke és titkára magyar nemzetiségű. Az írószövetség bürója mellett működik tanácsadó testületként a nemzetiségi bizottság, amely rendszeresen megbeszéli a magyar, valamint más nemzetiségi írók alkotási és szervezési problémáit, és megfelelő javaslatokat terjeszt elő. Az írószövetség magyar nyelven havi irodalmi folyóiratot – a Marosvásárhelyen megjelenő Igaz Szót (főszerkesztő: Hajdu

Győző) – és hetilapot – a Kolozsváron megjelenő Utunkat (főszerkesztő: Létay Lajos) – ad ki. A romániai magyar írók alkotásai ugyanakkor megjelennek a Szocialista Művelődési és Nevelési Tanács folyóirataiban, a különböző társadalmi és tömegszervezetek kiadványaiban, valamint a központi és vidéki napilapokban. A kiadók között kiemelkedő szerepet tölt be a nemzetiségi kiadó, a bukaresti Kriterion (igazgató: Domokos Géza).

Ez a rövid áttekintés természetesen csak vázlatos és hiányos képet adhat a romániai magyar irodalom jelenéről. Jelezni kívánja azonban a lényeget: azt, hogy ez az irodalom a magyar nemzetiség létéről szólva, szellemiségét kifejezve, a jelenkori, a szocialista Románia valóságát tükrözve és annak gazdasági-társadalmi-politikai feltételei között fejlődve, az emberiség leghaladóbb törekvéseinek áramkörébe kapcsolódva a korszerű humánum igazságait fogalmazza időt álló, az olvasókban visszhangzó művekké.